

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертаційну роботу Реут Анни Георгіївни на тему «Соціальна
підтримка населення України: оцінювання та напрями реформування»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна
економіка і політика

Актуальність теми дослідження

Соціальна політика будь-якої держави спрямована на захист різних соціальних і демографічних груп населення, особливо тих осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах.

В умовах сьогодення принцип соціальної держави втілюється через державну політику, яка спрямовується на підвищення рівня добробуту населення, при цьому особливу увагу приділяється його вразливим верствам населення, зокрема шляхом модернізації системи надання соціальної підтримки. Втім, ефективність системи соціальної підтримки населення в Україні, незважаючи на здійснювані в ній реформи, залишається досить низькою: особи, які дійсно потребують соціальної підтримки, її не отримують, а виділені з бюджету соціальні видатки розпорошуються. Сама система є надмірно складною і непрозорою, щодо охоплення бідного населення соціальними допомогами, та має низьку адресність при наданні соціальної підтримки (насамперед пільг).

Відсутність дієвої та ефективної системи соціальної підтримки населення, неповна опрацьованість її теоретичних та методичних положень визначають актуальність даного дисертаційного дослідження. Наукова значущість вищезазначених проблем правомірно обумовили вибір автором теми дисертації, її мету, задачі і предмет дослідження, структуру та коло питань, що розглядаються у даній роботі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження пов'язане з планом науково-дослідних робіт Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, зокрема з темами: «Підтримка нужденних: грошова допомога VS активізація поведінки на ринку праці» (№ д/р 0118U005435); «Розроблення нової системи державних соціальних стандартів і гарантій в Україні» (№ д/р 0115U004102) та «Трансформації державної соціальної політики (історичний вимір)» (№ д/р 0113U005061). Особистий внесок автора полягає в дослідженні теоретичних і практичних аспектів функціонування системи соціальної підтримки населення в Україні, оцінюванні впливу соціальних програм на рівень життя населення та бідність, розробці пропозицій щодо

стратегії подолання нужденності та вразливості, а також підходів до оцінювання ефектів соціальних програм.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Положення дисертаційної роботи, висновки та рекомендації які містяться в роботі достатньо обґрунтовані, опрацьовані в повній відповідності з метою і завданням, предметом і об'єктом дослідження, базуються на загальнонаукових положеннях економічної науки і результатах наукових досліджень, їх узагальнень, критичному осмисленні робіт вітчизняних та зарубіжних вчених з широкого кола соціально-економічних проблем, пов'язаних з реформуванням системи соціальної підтримки населення України.

Дисертант поставив за мету обґрунтувати напрями реформування та модернізації соціальної підтримки населення на основі комплексного оцінювання чинних соціальних програм та удосконалення науково-методологічних підходів до визначення соціальних ефектів і впливів. Об'єкт, предмет та мета роботи логічно пов'язані та достатньо чітко окреслюють поле дослідження.

Достовірність основних положень та висновків дисертації забезпечується застосуванням широкого спектру відомих методів наукового пізнання, як загальнонаукових, так і спеціальних. Методологія і методи дослідження, які застосовані дисертантом, не містять суперечностей, є адекватними проблемі, що вирішується поставленими завданнями.

Дисертаційне дослідження Реут А.Г. достатньо аргументоване і базується на використанні нормативно-правових актів законодавства України, офіційної статистичної інформації Державної служби статистики України, Національного банку України, статистичні матеріали Світового банку, Європейського бюро статистики, дані Міністерства фінансів України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку України, мікрофайлу «Обстеження умов життя домогосподарств України» та інших статистичних обстежень. У роботі використані електронні Інтернет-ресурси, праці вітчизняних та зарубіжних науковців, чинні законодавчі та нормативні документи з досліджуваної проблеми.

Структура дисертації є обґрунтованою, переконливою, логічно витриманою, що дало можливість автору розкрити зміст проблеми, дослідити її теоретичні й практичні аспекти, зробити висновки та сформулювати пропозиції.

Необхідно виділити декілька основних напрямів дослідження, які тісно пов'язані з системним розглядом поставленої мети та основних завдань. Перший напрям представлений розглядом теоретичних основ та проблем функціонування соціальної підтримки, де автором розглянуто еволюцію ключових принципів соціальної підтримки, проведено аналіз наявних підходів до оцінювання соціальних програм, здійснено систематизацію показників їх ефективності, результативності та впливовості.

Другий напрям дослідження спрямований на оцінювання соціальної підтримки населення України. Автор не лише надав загальну оцінку чинної соціальної підтримки населення в Україні та її окремих програм, а й представив результати оцінювання динамічних зрушень у показниках ефективності та впливу соціальної підтримки на бідність, запропонував новий інтегральний показник для визначення відповідності соціальної підтримки потребам населення, розглянув вдосконалення методики оцінювання соціальної підтримки населення. Також автором проведено апробацію запропонованих підходів до оцінювання ефективності соціальної підтримки населення в Україні.

Третій напрямок направлений на моделювання напрямів реформування соціальної підтримки населення в Україні, де автором запропоновано модель інтегрованої системи соціальної підтримки населення в Україні, здійснено імітаційне моделювання варіантів змін основних параметрів соціальних програм і системи в цілому. Автором обґрунтовано практичні рекомендації щодо реформування системи соціальної підтримки населення в Україні в напрямі підвищення її ефективності та релевантності.

В дисертаційній роботі автором зазначено, що в Україні соціальна підтримка населення представлена широким спектром соціальних програм та проектів. Це свідчить про високий ступінь усвідомлення державою соціальної відповідальності в частині турботи про добробут своїх громадян (насамперед з числа соціально вразливих та нужденних). Однак саме надмірна кількість соціальних програм робить її надто складною, непрозорою, економічно нелогічною та соціально несправедливою. Автор узагальнює проблеми щодо забезпечення населення ефективною соціальною підтримкою, серед яких: її низька соціальна рентабельність та недосконалий і нерозвинений механізм оцінювання програм соціальної підтримки. Автор наголошує, що українська методика оцінювання зосереджена головним чином не на виявленні ефективності та впливу соціальних програм, а на їх результативності або процесі реалізації. Отже, зроблено висновок, що для підвищення ефективності соціальної підтримки населення України (в тому числі в розрізі окремих соціальних програм) необхідно удосконалення методологічних підходів до оцінювання соціальної підтримки (с. 99-100).

Автор визначає, що в Україні поряд із системою соціальної підтримки населення реорганізації потребує система моніторингу та оцінювання соціальних програм, насамперед щодо можливості використання її продукту для прийняття управлінських рішень, в тому числі на державному рівні (с. 120). В роботі запропоновано два підходи до удосконалення науково-методичного апарату оцінювання в Україні, а саме: інфографічний метод або «Data viz» та інтегральний індекс релевантності. Автором після проведеної апробації стверджується, що обидва науково-методичні підходи дозволяють оперативно оцінити, порівняти програми між собою та в динаміці, виявити специфічні проблеми їх функціонування, а також структурувати їх за пріоритетністю реформування (с. 150, 155-156).

Автор вважає, що реформування системи соціальної підтримки необхідно починати із чіткого уявлення про її модель та визначення єдиної концепції щодо її побудови, а саме: оптимізація діючих програм соціальної підтримки та спрямовування їх на найбільш нужденних та вразливих осіб (с.161).

Автором запропонована модель інтегрованої соціальної підтримки, що дасть змогу на практиці оптимізувати наявну кількість соціальних програм (що зараз спрямовані на підтримку доходів населення) до декількох профільних блоків, в рамках яких буде обрана єдина опорна програма. Поступово до відповідних опорних блоків будуть інтегровані соціальні допомоги, які націлені на забезпечення доступності населення до окремих соціальних сфер (освіта, охорона здоров'я, житло). Дана модель автором пропонується у форматі електронного державного порталу, на якому буде містися вся необхідна інформація щодо надання соціальної підтримки, і на базі якого буде створено електронну «інфраструктуру» для обміну даними між усіма учасниками процесу, для аудиту та прийняття управлінських рішень, для підвищення якості та ефективності соціальних програм, для уникнення дублювання та розпорошення бюджетних коштів (с. 162-174).

Автором спираючись на запропоновану модель інтегрованої соціальної підтримки було запропоновано декілька варіантів змін основних параметрів програм та всієї системи в межах двох сценаріїв – жорсткого та помірною реформування діючої системи соціальної підтримки за напрямком підтримки доходів. В результаті імітаційного моделювання було визначено оптимальний варіант зміни вихідних параметрів програми-платформи цього напрямку, а саме допомоги малозабезпеченим сім'ям (с. 175-192).

В дисертаційній роботі автором запропоновано рекомендації щодо реформування системи соціальної підтримки населення. Автор акцентує увагу на тому, що модернізація системи соціальної підтримки населення в Україні в напрямку створення інтегрованої соціальної підтримки і запровадження інформаційної системи управління, матиме такі переваги як: наявність статистичної інформації щодо реальних потреб населення у підтримці; прозорість призначень, уникнення дублювання, зловживань та шахрайства; скорочення бюрократичних формальностей та процедур, а також часу операцій із надання допомоги. що в цілому має сприяти підвищенню ефективності використання державних ресурсів та коштів; більшому охопленню бідних соціальною підтримкою, а також кращій націленості виплат і послуг на найбільш нужденних та вразливих осіб, в тому числі, завдяки виявленню індивідуальних (профільних) потреб заявників (с. 210-211).

В дисертації автором використано значну кількість літературних джерел (190 найменувань), опановано сучасні методи наукових досліджень, висновки побудовані на базі багатого фактичного і статистичного матеріалу з економіки України та зарубіжних країн. Все це забезпечило необхідну достовірність зроблених висновків і наукових положень. Слід відмітити

впевнене використання автором методів оцінки та аналізу економічних явищ, що досліджуються.

Дисертаційне дослідження Реут А.Г. характеризується структурованістю, методичною завершеністю та чіткістю зроблених висновків і рекомендацій, які апробовані автором під час виступів на 7 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах і круглих столах, та засіданні робочої групи Світового Банку в Україні.

Зазначені положення дозволяють стверджувати, що отримані в дисертаційному дослідженні результати є обґрунтованими і достовірними.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації

У дисертаційній роботі, яку подано автором на відгук, розглянуто широке коло методичних та практичних питань щодо реформування та модернізації соціальної підтримки населення на основі комплексного оцінювання чинних соціальних програм та удосконалення науково- методологічних підходів до визначення соціальних ефектів і впливів.

Основні з них, на нашу думку, полягають у наступному.

Автором удосконалено категорію «соціальна підтримка населення», під якою розуміється система допомог, субсидій, пільг, компенсацій, соціальних послуг для населення, спрямована на підняття рівня життя кожної людини до суспільних стандартів та підвищення життєвих шансів для вразливих категорій населення, через стимулювання реципієнтів, насамперед, з числа працездатних, до активності та самостійного вирішення складних ситуацій (с. 98).

Важливим науковим доробком дисертанта слід вважати розробку моделі інтегрованої системи соціальної підтримки населення та здійснення моделювання за різними сценаріями реформування, що дало змогу оцінити ефективність і релевантність нової моделі та обґрунтувати вибір найбільш ефективного напрямку реформ (с. 161-174).

Інтерес викликає запропонований автором новий інтегральний показник - індекс релевантності соціальної програми, який дає змогу визначити ступінь відповідності потребам населення окремої соціальної програми та системи соціальної підтримки в цілому, а також визначати пріоритетність реформування соціальних програм (с. 137-138).

Заслуговує на увагу конкретні сценарії змін соціальних програм, розроблені на основі авторської концепції реформування соціальної підтримки населення в Україні (с. 183-193).

Цілком справедливою слід вважати точку зору дисертанта стосовно подальшого розвитку системи соціальної підтримки населення в Україні на основі визначеної пріоритетності завдань та можливостей їх реалізації за сучасних соціально-економічних умов (с. 193-208).

Значущість результатів дисертаційного дослідження для науки і практики, рекомендацій щодо їх подальшого використання

Викладені у дисертації Реут А.Г. наукові, методичні та практичні положення є результатом тривалих самостійних досліджень, глибокого осмислення їх результатів, складають вагомий внесок в економічну теорію, що дозволяє дати високу оцінку науковій та практичній підготовці дисертанта.

Теоретична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що викладені в ній положення дозволяють суттєво доповнити та забезпечити існуючі погляди на проблему ефективності системи соціальної підтримки населення в Україні. Практичне значення результатів проведеного дослідження визначаються тим, що вони доведені до стадії конкретних рекомендацій і можуть бути використані для підвищення ефективності управлінських рішень процесі реформування системи соціальної підтримки населення в Україні.

Практичне значення одержаних наукових результатів підтверджено їх впровадженням та апробацією. Так, результати дисертаційного дослідження були використані Міністерством соціальної політики України при розробці Стратегії подолання бідності та заходів з її реалізації на 2016-2017 та 2018 роки; при розробці Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки.

Також результати дисертаційного дослідження були використані ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» при підготовці проектів щорічних доповідей про становище дітей, молоді, сімей в Україні та стан реалізації державної політики, в тому числі стосовно їх соціального захисту.

Положення та результати дисертації Реут А.Г. враховані в законотворчій діяльності Комітету з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення Верховної Ради України при формуванні державної політики у сфері розвитку рівня життя та соціальних стандартів населення; рекомендації та пропозиції до удосконалення моніторингу оцінювання ефективності та впливу соціальних програм на бідність були використані в рамках підготовки нової Методики проведення оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення Міністерством соціальної політики України та Державною службою статистики України.

Основні положення та висновки дисертаційної роботи слугують базою для подальших теоретичних та прикладних досліджень у галузі соціально-економічного розвитку. Також отримані наукові результати можуть бути використані в наукових центрах та навчальних закладах.

Зміст та завершеність дослідження

Представлене дисертаційне дослідження складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох логічно пов'язаних розділів, висновків за окремими розділами, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг дисертації становить 263 сторінок, у тому числі основний

текст - 221 сторінок. Робота містить 6 додатків, які розміщені на 15 сторінках.

У вступі (с.14-20) обґрунтовано актуальність та визначені мета та завдання дослідження, які дали змогу отримати результати, що містять наукову новизну та мають практичне значення для розроблення державних соціально-економічних заходів.

У першому розділі «Теоретичні основи та проблеми функціонування соціальної підтримки» (с.21-100) розглянуто еволюцію принципів соціальної підтримки та трансформацію сутності поняття, особливості організації соціальної підтримки населення в Україні та проблеми її функціонування, а також підходи до оцінювання соціальної підтримки.

В другому розділі «Оцінювання соціальної підтримки населення України» (с.101-159) визначено загальну оцінку чинної соціальної підтримки населення в Україні та її окремих програм, вдосконалення методики оцінювання соціальної підтримки населення. Також надано результати проведеної апробації запропонованих підходів до оцінювання ефективності соціальної підтримки населення в Україні.

У третьому розділі «Моделювання напрямів реформування соціальної підтримки населення в Україні» (с.160-212). Автором розглянуто сценарії реформування та моделювання варіантів інтегрованої соціальної підтримки. Автором обґрунтовано рекомендації щодо реформування системи соціальної підтримки населення в Україні.

У загальних висновках викладені найбільш важливі теоретичні та практичні результати, одержані в дисертації, сформульовані висновки та рекомендації щодо наукового та практичного застосування здобутих результатів, оцінено стан питання, розкриті методи вирішення поставленої в дисертації наукової проблеми, обґрунтована достовірність результатів. В додатках представлені матеріали, які доповнюють основний зміст дисертаційної роботи.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження в опублікованих працях та авторефераті.

Основні положення дисертаційного дослідження, отримані результати, висновки та рекомендації відображені у 11 одноосібних наукових працях загальним обсягом 6,1 друк. арк., зокрема: участь у 3 колективних монографіях (особистий внесок – 1,1 друк. арк.), 7 статей у наукових фахових виданнях України, з яких 3 статті включені до міжнародних наукометричних баз даних, та 1 стаття у закордонному виданні, обсягом 4,9 друк. арк.. Публікації Реут А.Г. повною мірою відображають основні результати дисертаційної роботи.

Зміст автореферату відображає основні положення дисертації. Автореферат містить актуальність теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мету і завдання наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, апробацію, структуру та обсяг дисертації, основний зміст роботи, висновки, а також список опублікованих праць та

анотації. По суті висновки в авторефераті та дисертації ідентичні. Оформлення автореферату відповідає вимогам нормативних документів.

Дискусійні положення і зауваження

Оцінюючи дисертаційну роботу в цілому позитивно, варто відмітити наявність певних недоліків, дискусійних питань:

1. В теоретичному розділі дисертації автором доцільно було б більш широко розкрити принцип «welfare to work», який дозволяє поняттю «соціальна допомога» трансформуватися в поняття «соціальна підтримка» (с.52).

2. Автор правомірно вказує, що перелік осіб, соціальна підтримка яких є у пріоритеті держави, поповнився категорією вимушено переміщених та постраждалих внаслідок бойових дій на Сході України (с.54). В роботі доцільно було б, окремо, більш широко розкрити та узагальнити програми соціальної підтримки вищезазначеної категорії населення, оскільки ці питання є особливо актуальними.

3. Оцінювання ефективності основних програм соціальної підтримки в Україні закінчуються 2016 роком (с. 102-120), але окремі програми, як наприклад, житлові субсидії, державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям та ін., продовжували трансформуватись і в наступні роки, тож було б бажано наведення відповідних (новіших) даних та розрахунків, в тому числі щодо визначення впливу цих змін на ефективність та релевантність окремих програм соціальної підтримки і системи соціальної підтримки в цілому.

4. В дисертації представлено опис основних програм соціальної підтримки, серед яких програма соціальних пільг (с. 127). Автором не наводиться перелік соціальних пільг, які беруться до уваги, як в процесі аналізу, так і в подальшому при апробації запропонованих методів оцінювання соціальної підтримки.

5. В межах запропонованого автором інфографічного методу оцінювання (або «Data viz») бажано було б, якби апробацію було здійснено не лише на п'яти програмах, а й для решти, принаймні тих, що оцінюються в рамках чинної в Україні Методики оцінювання (с. 144-150).

6. Автором окрім двох, запропонованих сценаріїв можливої трансформації чинної соціальної підтримки в напрямку нової інтегрованої системи соціальної підтримки, слід було б надати ще декілька варіантів з врахуванням діяльності програм із трьох профільних блоків соціальної підтримки (освіта, охорона здоров'я та житло), а також із відповідним моделюванням релевантності інтегрованої системи.

Слід зазначити, що висловлені зауваження не применшують загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Реут А.Г.

Загальний висновок

У цілому дисертаційна робота на тему «Соціальна підтримка населення України: оцінювання та напрями реформування», яку виконала Реут Анна Георгіївна, є кваліфікованою та самостійною науковою працею, яка містить належним чином обґрунтовані висновки і пропозиції щодо напрямів реформування та модернізації соціальної підтримки населення на основі комплексного оцінювання чинних соціальних програм та удосконалення науково-методологічних підходів до визначення соціальних ефектів і впливів.

Глибина дослідження, отримані наукові результати, рівень подання матеріалу, перелік публікацій віддзеркалюють наявність теоретичних, методичних та аналітичних наукових розробок, які є предметом захисту кандидатської дисертації за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. Дисертаційне дослідження є цілісним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливе соціально-економічне завдання в сфері соціальної підтримки населення України.

Публікації повного мірою розкривають зміст дисертаційної роботи.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Дослідження Реут А.Г. повністю відповідає вимогам МОН України до дисертацій, представлених на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика, зокрема пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, зі змінами і доповненнями. Автор даного дисертаційного дослідження Реут Анна Георгіївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук,
учений секретар
Науково-дослідного
інституту праці і зайнятості населення
Міністерства соціальної політики
України і НАН України

Н.О.Гаркавенко

Підпис Гаркавенко Н.О. засвідчую

Заступник директора
НДІ праці і зайнятості населення
Міністерства соціальної політики
України і НАН України

М.Г. Чернявський